

De Huiszwaluw in de westelijke Eempolders 1973-2012

Jan Mooij

Inleiding

Sinds 1973 worden door de Werkgroep Eempoldertellingen van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken elke veertien dagen alle vogels geteld in de westelijke Eempolders. Deze tellingen begonnen destijds op verzoek van de Werkgroep Ontwikkeling Eemland. Er waren in die tijd plannen voor een landinrichting (die vanaf 1990 inderdaad heeft plaatsgevonden) en men was bang dat met name de rijke weidevogelstand onder grote druk zou komen te staan. De bedoeling was en is om door continue inventarisatie van alle vogels veranderingen, zowel positieve als negatieve, te signaleren. Een belangrijke reden voor het opzetten van de tellingen was dat Eemland ook toen al bekend stond als belangrijk gebied voor weidevogels, maar concrete cijfers – die ook bruikbaar waren voor inspraak bij de plannen voor de ruilverkaveling – waren echter niet voorhanden. Het duurde nog jaren voordat de ruilverkaveling daadwerkelijk werd uitgevoerd, maar de tellingen zijn steeds volgehouden en worden nog steeds voortgezet. In deze veertig jaar is een interessante langjarige reeks telgegevens opgebouwd.

Publicaties

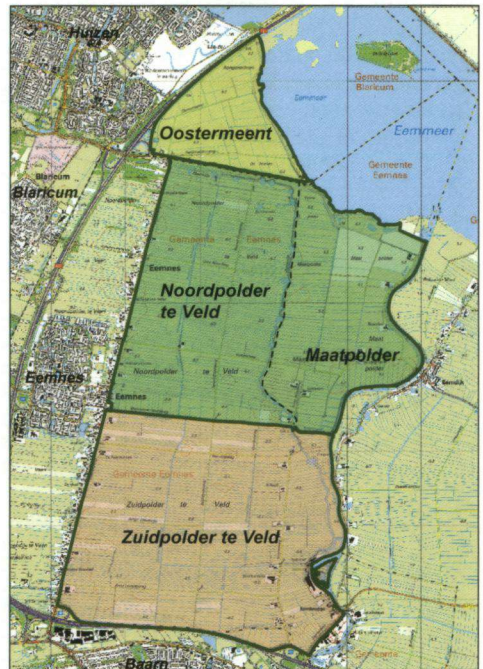
De resultaten zijn tot nu toe in vijf rapporten gepubliceerd. Het gaat hier om Klippel & Van Leyden 1981 (1973-'78), Kole et al. 1989 (1979-'84), Van Veen et al. 1994 (1985-'90), Mooij 2007 (1991-2002) en Mooij 2011 (2003-'08). In de latere rapporten zijn uiteraard bij de analyse de resultaten van de voorgaande jaren meegenomen. Verder is er een aantal artikelen over de tellingen verschenen in De Korhaan, het verenigingsblad van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, die meestal een enkele soort behandelen. Deze artikelen zijn te lezen op de website van de vogelwerkgroep <http://www.vwggooi.nl>.

Gebiedsbeschrijving

Het gebied waarin wordt geteld, bestaat uit de polders ten westen van de Eem, ten noorden van de A1 en ten oosten van de Wakkerendijk en de Meentweg in Eemnes. Er zijn drie telgebieden. Dit zijn van zuid naar noord: telgebied Zuid: de Zuidpolder te Veld (988 ha), telgebied Noord: de Noordpolder te Veld (708 ha) en de Maatpolder (513 ha) en de Oostermeent (238 ha). In het laatstgenoemde gebied wordt pas geteld sinds 1984. Het ligt ten noorden van de Noordpolder te Veld en ten oosten van de A27. Op topografische kaarten staat deze polder vermeld als De Kampen. Voor een overzicht van het gebied zie Figuur 1. De telgebieden Noord en Zuid liggen vrijwel helemaal in de gemeente

Eemnes, het telgebied Oostermeent ligt in de gemeente Blaricum.

De polders zijn in de twaalfde tot veertiende eeuw ontgonnen. Zij bestaan uit klei op veen. In de loop van de tijd zakte de bodem enkele

Figuur 1 - Het gebied met de drie telgebieden. Geel = telgebied 'Oostermeent', groen = telgebied 'Noord' en rood = telgebied 'Zuid'.

meters door oxidatie en inklinking. Daardoor werden de polders steeds natter. Uiteindelijk waren ze alleen nog geschikt als hooiland in de zomer. Pas bij een ruilverkaveling in 1940 zijn er wegen in de polders aangelegd. Vooral in verband met overstromingsgevaar was er geen bebouwing in de polders. De boerderijen die er nu staan, kwamen er pas bij de landinrichting van 1990. Voor die tijd woonden de boeren bij de Wakkerendijk en de Meentweg te Eemnes, in Eembrugge of in Eemdijk. Tegenwoordig is het overgrote deel van de polders productief grasland. Hier en daar wordt maïs verbouwd, een klein deel van de Maatpolder is (nog) akkerland. Een deel van de Noordpolder te Veld en de Maatpolder vormt een weidevogelreservaat van Natuurmonumenten.

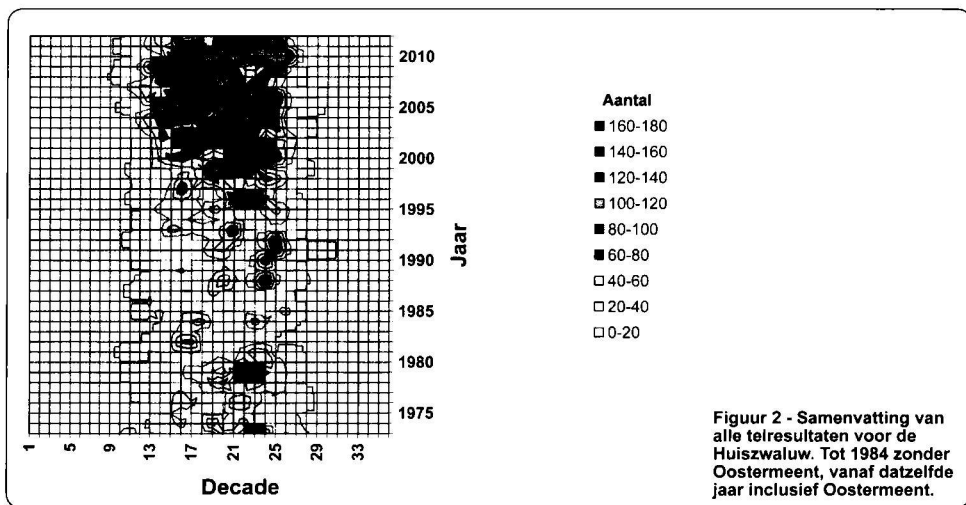
Methode

De tellingen worden gedaan door teams van tellers. Tegenwoordig zijn er in principe twee tellers per telgebied, van wie één de auto bestuurt en de ander de waargenomen vogels noteert. Vroeger kwamen ook teams van drie of zelfs vier tellers voor. De tellers worden ingedeeld volgens een schema, waarbij iedereen in alle telgebieden wordt ingezet. Ook de samenstelling van de teams wisselt. De tellingen vinden plaats op zaterdagochtend; soms wordt daar op praktische gronden van afgeweken (weer, beschikbaarheid tellers). In de beginjaren werd veel op de fiets geteld, maar – hoewel dit nog steeds is toegestaan – is dat al vele jaren niet meer voorgekomen. Er wordt waargenomen vanaf

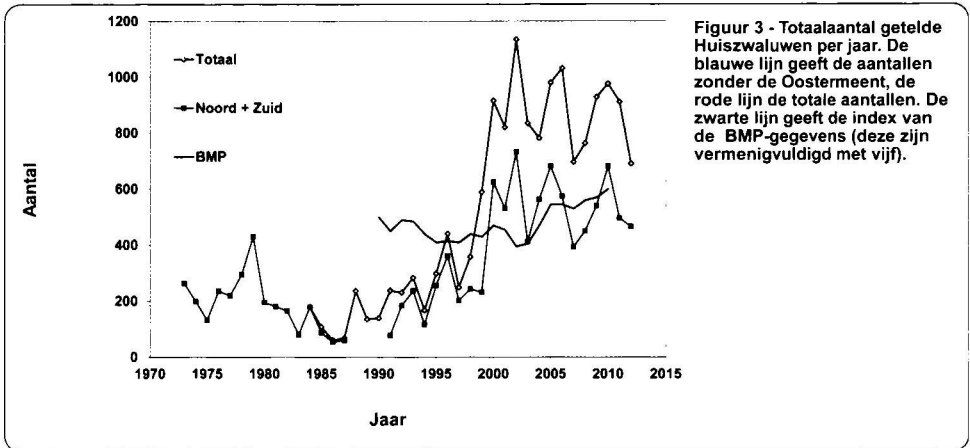
alle wegen, inclusief een paar wegen die voor het normale verkeer zijn afgesloten. In het reservaat van Natuurmonumenten zijn ook enkele wegen die worden gebruikt voor de telling. De auto rijdt zo rustig als nodig is om alles waar te nemen. Indien nodig wordt gestopt. Enkele slecht bereikbare punten worden met een korte wandeling verkend. Telescopen gebruiken we soms om determinaties van verre vogels te verifiëren; het is niet de bedoeling om het terrein met de telescoop af te zoeken. Dit laatste is belangrijk, omdat we de methode zo constant mogelijk willen houden. Toen de tellingen destijds begonnen had nog bijna niemand een telescoop. Alle vogels worden geteld die een binding met het terrein hebben. Vogels die duidelijk over- en doorvliegen, worden dus niet genoteerd, maar vogels die boven het gebied foerageren, wel. Oorspronkelijk was het idee dat het tellen van weidevogels het belangrijkste was, maar ook voor veel andere soorten blijken de resultaten interessant.

Resultaten

In dit artikel zal ik mij beperken tot de resultaten voor de Huiszwaluw. Deze soort is in alle veertig teljaren waargenomen. Dat betekent dat van deze soort zeer veel waarnemingen beschikbaar zijn. Figuur 2 is een poging om de resultaten van de afgelopen veertig jaar samen te vatten. Omdat de veertiendaagse tellingen geen constante datum hebben is hier met decaden gewerkt. Hierbij is voor iedere zesde, zestiende en zesentwintigste van de maand het gewogen

Figuur 2 - Samenvatting van alle telresultaten voor de Huiszwaluw. Tot 1984 zonder Oostermeent, vanaf datzelfde jaar inclusief Oostermeent.

gemiddelde van de dichtstbijzijnde tellingen berekend. In de figuur zien we bijvoorbeeld dat de Huiszwaluw meestal aankomt in april (decade 10 tot en met 12) en vertrekt rond begin oktober (decade 28). In de winter zien we – niet geheel verbazingwekkend – geen Huiszwaluwen.

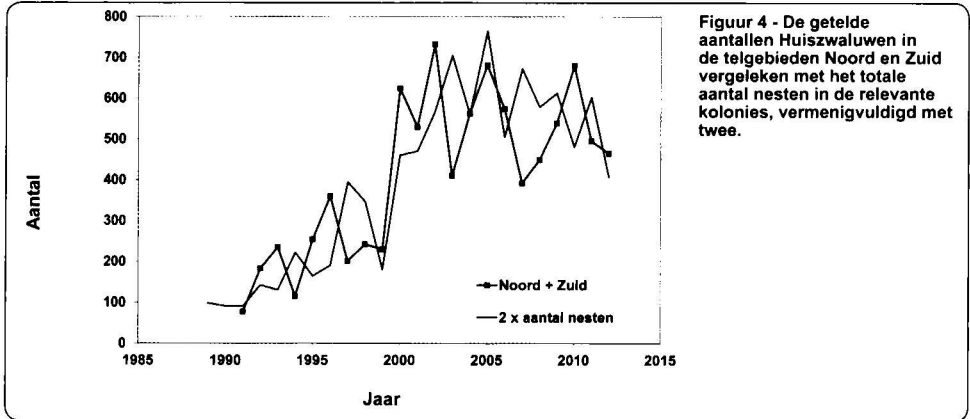
In Figuur 3 zien we de totale aantallen waargenomen Huiszwaluwen per jaar. De blauwe lijn geeft hierbij de aantallen zonder Oostermeent, dus in het oorspronkelijke telgebied. De rode lijn geeft vanaf 1984 de aantallen inclusief de Oostermeent. De eerste jaren dat wij in de Oostermeent telden, waren de aantallen daar relatief klein. We zien dat tot ongeveer 1987 de aantallen afnemen. Daarna nemen ze weer toe. Rond 2000 is er een plotselinge sterke stijging, waarna de aantallen wel schommelen maar in grote lijnen niet significant veranderen. Die veranderingen zijn niet hetzelfde in de verschillende deelgebieden.

Oorspronkelijk zagen we de meeste Huiszwaluwen in het telgebied Zuid. Na 1990 namen de aantallen daar minder toe dan in de andere telgebieden en vanaf ongeveer 1995 was Zuid het telgebied met de minste Huiszwaluwen. De laatste jaren zijn de aantallen in Noord gedaald en die in Zuid gestegen, zodat ze nu in de drie telgebieden vergelijkbaar zijn. Dat betekent overigens dat de dichtheid in het telgebied Oostermeent, dat een kleiner oppervlak heeft, al sinds rond 2000 verreweg het hoogst is. De oorzaak is niet duidelijk. Het kan liggen aan het beheer (in dit gebied zijn vooral ‘hobbyboeren’ actief), maar dit telgebied ligt ook in de directe nabijheid van het Gooimeer.

Vanaf 1990 is in het gebied een landinrichting uitgevoerd. Bij die landinrichting werden voor het eerst in de geschiedenis boerderijen gebouwd in de polder. Aan die boerderijen zijn in de loop van de jaren huiszwaluwkolonies ontstaan. Dit verklaart waarom het dieptepunt van de Huiszwaluw in de westelijke Eempolders rond 1990 valt. Rond 2000 ontstaan in de polders een paar grote kolonies en de waargenomen aantallen schieten dan omhoog. Het lijkt er dus op dat de aantallen hier beperkt werden door de beschikbare broedgelegenheid en niet door het voedselaanbod.

In Figuur 3 is ook de index van het BMP-project van Sovon opgenomen. Om de aantallen vergelijkbaar te maken is deze met vier vermenigvuldigd. Het is duidelijk dat de toename rond 2000 een lokaal verschijnsel is.

In Figuur 4 staan de totale aantallen nesten in de huiszwaluwkolonies in Eemnes-Zuid, Eemdijk/Eemnes, de Noordpolder te Veld en Eembrugge. Ter vergelijking zijn de totale aantallen waargenomen Huiszwaluwen in de telgebieden Noord en Zuid, die bij deze kolonies liggen, aangegeven. Het aantal nesten is vermenigvuldigd met twee, om de vergelijking makkelijker te maken. De overeenkomst is treffend, wat suggereert dat wij in de Eempolders vooral lokale broedvogels zien. De presentie – die te zien is in Figuur 5 – geeft hetzelfde beeld als de totale aantallen. Tot ongeveer 1990 loopt zij terug en daarna stijgt zij weer. Het lijkt er wel op dat de presentie na 2000 nog wat langer oploopt. De toename van de presentie is niet alleen een gevolg van een grotere kans om Huiszwaluwen in het seizoen te zien, maar ook van een

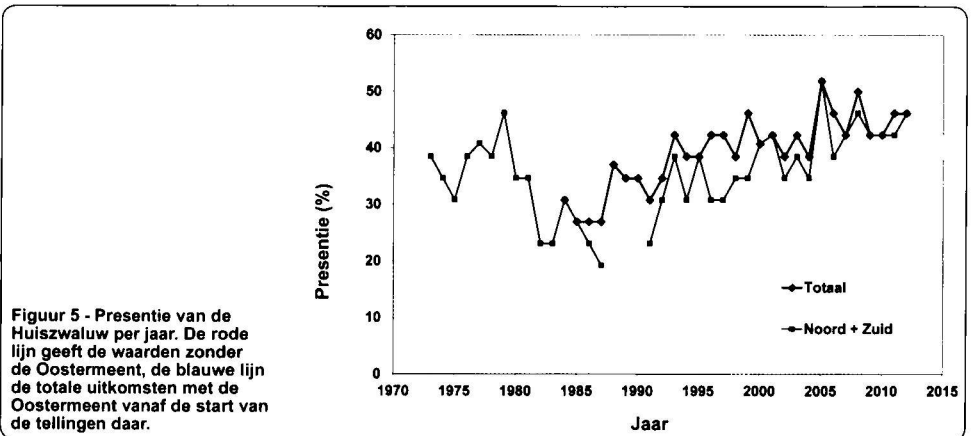
verlenging van het seizoen. Het blijkt dat de gemiddelde aankomstdatum in het voorjaar van de Huiszwaluw in de loop van ons onderzoek ongeveer drie weken naar voren is geschoven.

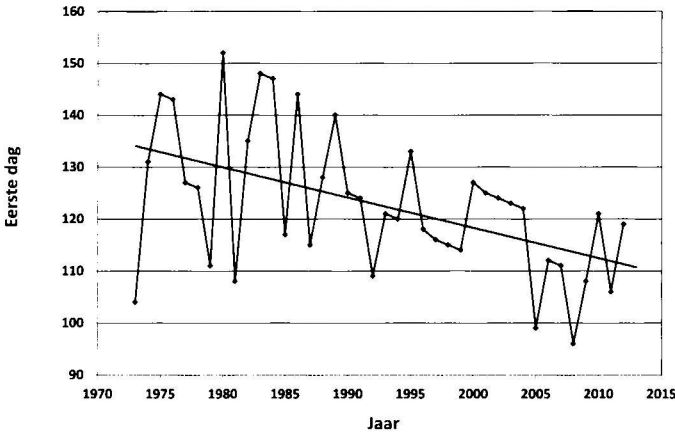
In Figuur 6 wordt het rangnummer gegeven van de dag waarop in een jaar de eerste waarneming van een Huiszwaluw tijdens de telling werd gedaan. Het effect is zeer significant ($p < 0,001$). Weliswaar tellen wij maar eens in de twee weken en is er dus een grote kans dat wij de eerste Huiszwaluw pas een flink aantal dagen na zijn aankomst opmerken, maar doordat wij al zoveel jaar tellen komen er toch duidelijke resultaten uit.

Berekeningen suggereren dat de vertrekdatum in de loop der jaren drie dagen naar achteren geschoven is. Dit effect blijkt echter niet significant en moet vooralsnog als toeval worden beschouwd.

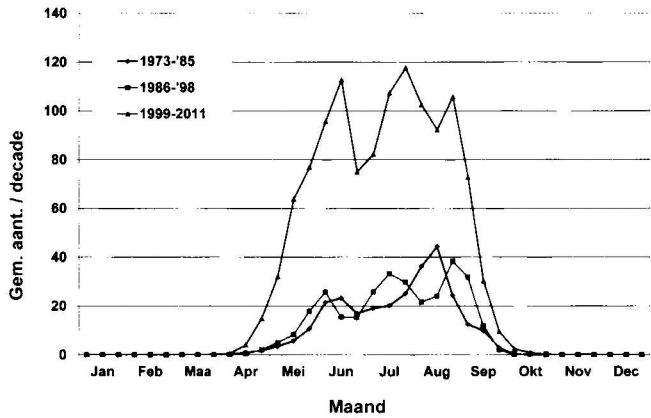
Figuur 7 geeft de gemiddelde verdeling van de aantallen over het jaar voor drie achtereen-

volgende periodes. In de eerste twee periodes lijkt het algemene beeld op dat van de Boerenzwaluw (Mooij 2011). De aantallen lopen eerst geleidelijk op om daarna snel af te nemen. Het idee is dat de vogels geleidelijk aankomen en gaan broeden. Door het uitvliegen van het eerste en tweede broedsel nemen de aantallen verder toe. Uiteindelijk vertrekken de Huiszwaluwen in een relatief korte periode naar Afrika. Het blijkt ongeveer vanaf 2000 er regelmatig grote aantallen Huiszwaluwen gezien worden in de periode van eind mei tot en met begin juni. Omdat er dan nog gebroed wordt, moeten dat doortrekkers zijn. Dit is nogal laat voor doortrekkers. Andere verklaringen zijn er echter eigenlijk niet. Waarom het aantal doortrekkers opeens zo zou zijn toegenomen is ook niet duidelijk. Bij de derde periode is er aan het begin een snelle stijging, dan een stabilisatie en daarna weer een snelle afname. De gemiddelde aantallen in de derde periode zijn natuurlijk ook veel hoger.

Figuur 6 - Het rangnummer van de dag van de eerste telling waarbij de Huiszwaluw in één jaar werd waargenomen.

Figuur 7 - Gemiddeld aantal Huiszwaluwen per decade voor drie periodes van dertien jaar.

■ J. Mooij, Ferdinand Huycklaan 45, 3743 AL Baarn, e-mail: mooij.noorman@planet.nl.

LITERATUUR:

Klippel, N.A. & J. van Leyden (1981): Vogels van de Eempolders. Rapport 34. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum.

Kole, R.A. & N.A. Klippel (1989): De vogels in de westelijke Eempolders. Periodieke tellingen tot 1984 in de Noordpolder- en Zuidpolder te Veld en in de Oostermeent. Subgroep Eempolders. Rapport 63. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum.

Mooij, J. (2007): De vogels in de westelijke Eempolders, na de landinrichting (1991 t/m 2002). Subgroep Eempoldertellingen. Rapport 159. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum.

Mooij, J. (2011): Het voorkomen van de boerenzwaluw in de westelijke Eempolders. De Korhaan 45(5):183-185.

Mooij, J. (2011): De vogels in de westelijke Eempolders 2003 t/m 2008. Subgroep Eempoldertellingen. Rapport 204. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum.

Veen, R. van & N.A. Klippel (1994): Vogels in de westelijke Eempolders. Op weg naar landinrichting 1985-1990. Periodieke tellingen in de Noord- en Zuidpolder te Veld en Oostermeent. Rapport 91. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum.